

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

ЛІСНИЧЕНКО АЛЛА ПАВЛІВНА

УДК 378.147.032

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ТВОРЧОЇ
САМОРЕАЛІЗАЦІЇ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук**

Вінниця – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, м. Вінниця.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, доцент
Акімова Ольга Вікторівна,
Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського,
кафедра педагогіки, доцент, м. Вінниця.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Дубасенюк Олександра Антонівна,
Житомирський державний університет імені Івана
Франка, кафедра педагогіки, професор,
м. Житомир;

кандидат педагогічних наук, доцент
Кіт Галина Григорівна,
Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського,
кафедра дошкільної та початкової освіти,
доцент, м. Вінниця.

Захист відбудеться 19 жовтня 2011 р. о 16-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 05.053.01 Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського за адресою: 21100, м. Вінниця, вул. Острозького, 32, 2-ий корпус, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського за адресою: 21100, м. Вінниця, вул. Острозького, 32.

Автореферат розіслано 17 вересня 2011 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

А.М. Коломієць

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і доцільність дослідження. Процес державотворення в Україні органічно пов'язаний з утвердженням нової системи духовних цінностей, найвищою серед яких є людина з її життєво важливими потребами в самовизначенні, розвитку, творчості й самореалізації. Об'єктивна взаємозалежність реалізації особистісних творчих можливостей і процесів розвитку суспільства свідчить про те, що багатство індивідуальності кожної людини є важливим критерієм зростання країни як в економічному, так і в духовному форматі. У зв'язку з цим, питання становлення окремої особистості та її творчої самореалізації набуває загальнодержавного значення.

Проектування зазначеної проблеми в систему професійної підготовки педагогічних кадрів передбачає необхідність розвитку особистісно-смислової сфери студентів, допомоги їм в усвідомленні власних потенційних можливостей, навчання механізмам рефлексії й творчості, орієнтації на постійний саморозвиток. Лише вчитель, який керується в професійній діяльності власними переконаннями, інтересами й цілями, який аналітично підходить до розв'язання педагогічних завдань, тобто володіє механізмами творчої самореалізації, здатний ефективно застосувати загальні знання крізь призму своєї індивідуальності в конкретній ситуації відповідно до кожного окремого учня.

Проблема самореалізації особистості активно досліджується в різних наукових аспектах: філософському (М. Ватковська, Т. Ліщук, Н. Макаренко, Н. Мартинюк, М. Недашківська, Г. Нестеренко, В. Муляр, Л. Рубан, В. Цапок, О. Чаплигін, О. Шрамко); психологічному (А. Маслоу, К. Роджерс, К. Абульханова-Славська, В. Демиденко, В. Доній, О. Вітковська, О. Киричук, Л. Коростильова, Ю. Кулюткін, О. Леонт'єв, Д. Леонт'єв, Л. Мітіна, Н. Пилипенко, Л. Сохань, І. Семенов, С. Степанов); педагогічному (Л. Ведернікова, Б. Гершунський, Г. Данилова, І. Зязюн, Г. Кіт, М. Лазарєв, В. Радул, О. Рудницька, С. Сисоєва, В. Сластьонін, Н. Лосєва).

Особливого значення в контексті дослідження готовності майбутніх учителів до творчої самореалізації в професійній діяльності набувають роботи науковців, в яких відображений творчий підхід до проблем професійного становлення педагога (О. Акімова, Р. Вайнола, Н. Гузій, В. Загвязинський, В. Кан-Калик, Н. Кічук, Л. Кекух, О. Куцевол, П. Кравчук, О. Мороз, С. Сисоєва, О. Слободян, Н. Стельмах, С. Хмельковська, В. Хомич, О. Шестоपालюк); висвітлюються технології розвитку творчої індивідуальності майбутнього освітянина (С. Гончаренко, Ж. Ковалів, Л. Лузіна, Л. Мільто, Н. Осухова, О. Пехота, М. Чобітько); розкриваються питання формування готовності до професійної діяльності (Р. Гуревич, О. Дубасенюк, М. Дяченко, Л. Кандибович, А. Коломієць, Л. Кондрашова, А. Линенко, Н. Ничкало, В. Сластьонін, М. Сметанський, Г. Тарасенко) та до творчої діяльності (А. Капська, О. Кривильова, О. Шупта).

В останні десятиліття виконано низку дисертаційних досліджень (А. Зайцева, І. Краснощок, І. Лебедик, Л. Рибалко, Н. Сегеда, О. Теплова, В. Тюска, І. Тяллева) з проблем професійної самореалізації майбутніх учителів. Дослідники вивчають питання формування особистісної самореалізації майбутніх педагогів у навчально-виховному середовищі педагогічного університету; досліджують підготовку до професійної самореалізації студентів різних напрямів підготовки спеціальностей і спеціалізацій; акцентують увагу на акмеологічних засадах самореалізації майбутніх учителів. Утім комплексного підходу до підготовки майбутніх учителів до творчої самореалізації в професійній діяльності не запропоновано. Водночас готовність студентів до творчої самореалізації є важливим показником їх особистісного й професійного становлення. Сучасні реалії обумовлюють потребу в розв'язанні питань, які залишилися поза увагою дослідників: системний підхід у підготовці майбутніх учителів до творчої самореалізації в професійній діяльності; методичні й організаційні заходи формування особистісно-сислової сфери студентів як необхідної передумови розвитку їх здатності до творчої самореалізації.

Ці проблеми є причиною наявності суперечностей між соціальною значимістю даної проблеми й недостатньою розробкою в науково-теоретичному аспекті питання підготовки майбутніх учителів до творчої самореалізації в професійній діяльності; необхідністю формування цілісної особистості майбутнього вчителя, який має володіти усіма професійними компетентностями, гуманістичними ціннісними орієнтаціями, позитивною Я-концепцією і превалюванням у змісті педагогічної освіти когнітивного компоненту; необхідністю активізації особистісно-творчих ініціатив у діяльності суб'єктів педагогічного процесу та домінуванням формуючих, імперативних методів і технологій навчання.

Актуальність і важливість визначеної проблеми, наявність недостатньо розроблених аспектів та об'єктивна необхідність подолання визначених суперечностей зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: "Підготовка майбутнього вчителя до творчої самореалізації в професійній діяльності".

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри педагогіки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського "Теоретико-методологічні основи педагогічної підготовки майбутніх учителів" (№ 0101У007274).

Тему кандидатської дисертації затверджено вченою радою Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 2 від 28 жовтня 2004 р.) та узгоджено у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 451 від 20 квітня 2005 р.).

Мета дослідження: визначити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до творчої самореалізації в професійній діяльності. В основу дослідження

покладена **гіпотеза**: ефективна підготовка майбутніх учителів до творчої самореалізації в професійній діяльності можлива за таких педагогічних умов:

- формування професійних знань майбутніх учителів на основі інтеграції змісту психолого-педагогічних і спеціально-предметних дисциплін;
- організаційно-методичне забезпечення рефлексивного ставлення студентів до професійної діяльності;
- становлення суб'єктної позиції майбутніх учителів у процесі підготовки до професійної діяльності.

Відповідно до мети і гіпотези дослідження визначено такі **завдання**:

1. На основі аналізу наукових праць розкрити сутність поняття “творча самореалізація майбутнього вчителя в професійній діяльності”.

2. Визначити критерії, показники та рівні готовності майбутнього вчителя до творчої самореалізації в професійній діяльності.

3. Обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умови та модель формування в майбутніх учителів готовності до творчої самореалізації в професійній діяльності.

4. Розробити методику підготовки майбутнього вчителя до творчої самореалізації в професійній діяльності.

Об'єкт дослідження: професійна підготовка майбутнього вчителя.

Предмет дослідження: педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя до творчої самореалізації в професійній діяльності.

Теоретико-методологічною основою дослідження є сучасні наукові підходи до формування особистості (діяльнісний, системний, особистісно-орієнтований, індивідуально-творчий); ідеї, положення і висновки, які стосуються професійної підготовки фахівців у вищих державних закладах (О. Дубасенюк, О. Кондрашова, Н. Ничкало, М. Сметанський та ін.); інтегративної сутності професійної діяльності вчителя (О. Барбіна, Р. Гуревич, І. Козловська, А. Коломієць, Є. Пассов, Г. Тарасенко та ін.); сутності процесу самореалізації та умов його найповнішого виявлення (Г. Батищев, В. Муляр, М. Недашківська, Г. Нестеренко, К. Абульханова-Славська, О. Вітківська, Д. Леонтьєв, В. Доній, Л. Сохань, В. Демиденко, О. Киричук, І. Ісаєв, В. Сластьонін та ін.); розвитку індивідуальності в особистісно орієнтованому навчальному просторі (І. Бех, І. Зимняя, І. Зязюн, С. Кульневич, С. Подмазін, В. Шахов, А. Хуторський, М. Чобітько та ін.); становлення творчої особистості вчителя (О. Акімова, Р. Вайнола, Н. Гузій, В. Кан-Калик, Н. Кічук, О. Куцевол, П. Кравчук, Л. Мільто, О. Мороз, С. Сисоєва, В. Хомич, О. Шестопалюк та ін.); рефлексії в освітній системі як універсального механізму саморозвитку й самореалізації вчителя (Я. Бугерко, В. Давидов, Г. Дегтяр, Є. Ісаєв, С. Кашлев, С. Косарецький, О. Рудницька, В. Слободчиков та ін.); проблем суб'єктного становлення особистості (А. Брушлинський, В. Галузяк, М. Єрмолаєва, А. Осницький, В. Татенко та ін.).

Для досягнення мети, розв'язання поставлених завдань та перевірки гіпотези було використано такі методи дослідження: *теоретичні* – класифікація, систематизація, аналіз, порівняння наукових підходів, концепцій,

положень, визначень та узагальнення сутнісних характеристик понять для виявлення сутності творчої самореалізації майбутнього вчителя в професійній діяльності, виокремлення критеріїв, показників та рівнів досліджуваної готовності; *емпіричні* – діагностичні (анкетування, бесіда, тестування, самооцінка, експертна оцінка) для виявлення стану готовності майбутніх учителів до творчої самореалізації в професійній діяльності та розроблення методики експериментального дослідження; *обсерваційні* – пряме, опосередковане та тривале педагогічне спостереження; педагогічний експеримент для виявлення результативності експериментальної роботи; *статистичні* – методи статистичної обробки даних та встановлення вірогідності результатів.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилась у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського, Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка, Волинському національному університеті імені Лесі Українки та Кримському гуманітарному університеті в 2005-2010 роках. Основною базою експериментальної роботи став Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, де було перевірено ефективність педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів до творчої самореалізації в професійній діяльності. Усього дослідженням було охоплено 508 студентів.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що:

- *вперше* визначено педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до творчої самореалізації в професійній діяльності (формування професійних знань майбутніх учителів на основі інтеграції змісту психолого-педагогічних і спеціально-предметних дисциплін; організаційно-методичне забезпечення рефлексивного ставлення студентів до професійної діяльності; становлення суб'єктної позиції майбутніх учителів у процесі підготовки до професійної діяльності); розроблено критерії (мотиваційно-вольовий, когнітивний і операційно-діяльнісний) та визначено рівні (низький, середній, високий) сформованості у майбутніх учителів готовності до творчої самореалізації в професійній діяльності; теоретично обґрунтовано й реалізовано в практиці модель формування готовності майбутніх учителів до творчої самореалізації в професійній діяльності;

- *уточнено* сутність поняття “творча самореалізація майбутнього вчителя в професійній діяльності” з урахуванням специфіки педагогічної діяльності (усвідомлене, цілеспрямоване, максимально повне виявлення вчителем професійно-індивідуальних можливостей у творчому педагогічному процесі з метою саморозвитку учнів);

- *набули подальшого розвитку* положення про взаємозв'язок творчої самореалізації з набуттям майбутніми вчителями особистісного смислу професійної діяльності; методичні й організаційні заходи формування

готовності майбутніх учителів до творчої самореалізації в професійній діяльності.

Практичне значення одержаних результатів визначається тим, що розроблено *методику діагностики рівня* готовності майбутніх учителів до творчої самореалізації в професійній діяльності; розроблено й впроваджено *методику формування* готовності студентів до творчої самореалізації в професійній діяльності та авторську *програму спецсемінару* “Формування готовності майбутніх учителів іноземної мови до творчо-професійної самореалізації”; видані *методичні рекомендації* для викладачів ВНЗ щодо підготовки майбутніх учителів до творчої самореалізації в професійній діяльності; підготовлено “*Пам’ятку для студентів-практикантів*”. Основні положення та результати дисертаційного дослідження *можуть бути використані* в системі вищої педагогічної освіти на рівні організації навчально-виховного процесу (проведення спецкурсів, курсу “Основи педагогічної майстерності”, занять з іноземної мови) та його навчально-методичного забезпечення.

Результати дослідження впроваджені в навчальний процес Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка № 34/10 від 21 червня 2010 р.), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 1183-33/03 від 8 листопада 2010 р.), Волинського національного університету імені Лесі Українки (довідка № 3/2491 від 21 червня 2010 р.) та Кримського гуманітарного університету (довідка № 91 від 16 грудня 2010 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дослідження апробовано *на міжнародних науково-практичних конференціях*: “Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми” (Вінниця, 2006 р. та 2008 р.), “Сучасні тенденції розвитку освіти в Україні та за кордоном” (Горлівка, 2006 р.); *на всеукраїнській науково-практичній конференції* “Якість підготовки фахівців в умовах Болонського процесу” (Одеса, 2007 р.); *на всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю* “Теорія і практика підготовки майбутніх учителів до педагогічної діяльності” (Житомир, 2011 р.); *на всеукраїнських науково-практичних конференціях*: “Лінгво-методичні аспекти вивчення іноземної мови в навчальних закладах” (Вінниця, 2007 р.), “Іноземні мови у вищому навчальному закладі: теоретичні засади та прикладні аспекти” (Вінниця, 2008-2011 рр.); *на звітних наукових конференціях* викладачів і студентів Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (2005-2010 рр.); на засіданнях аспірантського гуртка, постійно діючого при кафедрі педагогіки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського (2005-2010 рр.).

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки дисертації відображено в 18 одноосібних публікаціях, серед них методичні рекомендації, програма спецсемінару, 10 статей, що опубліковані в провідних наукових

фахових виданнях, затверджених ВАК України, 6 тез у збірниках матеріалів всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Структура дисертаційної роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, додатків й списку використаних джерел (278 найменувань), 19 таблиць, 4 рисунка.

Загальний обсяг дисертації становить 277 сторінок, з них основного тексту – 179 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність обраної теми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання дослідження, сформульовано його гіпотезу, розкрито теоретико-методологічні засади й методи дослідження, наукову новизну, теоретичну й практичну вагу, наведено дані про апробацію та впровадження результатів дослідження, публікації автора та структуру дисертаційної роботи.

У першому розділі – **“Підготовка майбутнього вчителя до творчої самореалізації як психолого-педагогічна проблема”** – здійснено аналіз філософської, психологічної та педагогічної літератури щодо проблеми творчої самореалізації особистості; розкрито сутність понять “творча самореалізація майбутнього вчителя в професійній діяльності” й “готовність майбутнього вчителя до творчої самореалізації в професійній діяльності”; виокремлено критерії, показники й рівні готовності майбутнього вчителя до творчої самореалізації в професійній діяльності, вивчено стан та наведено характеристику готовності студентів до творчої самореалізації в професійній діяльності.

Філософський аналіз дозволив установити, що творча самореалізація є вільним, свідомим опредметненням сутнісних сил людини, втілюється в індивідуальній формі та виступає як внутрішній особистісний смисл.

З психологічної точки зору самореалізація є усвідомленим, цілеспрямованим, активним самотворенням й самовиявленням особистості, що веде до саморозвитку.

Багатогранність процесу самореалізації особистості зумовила різнобічне вивчення цієї проблеми в педагогічній літературі, на основі якого ми виділили такі основні підходи: самореалізація з точки зору соціалізації особистості вчителя (В. Радул, І. Ісаєв, І. Краснощок, Н. Комісаренко, Н. Лосєва, В. Сластьонін); самореалізація в аспекті саморозвитку особистості вчителя (І. Лебедик, М. Костенко); самореалізація в контексті життєвої компетентності людини (В. Зарицька); самореалізація в спектрі проектування освіти (І. Шендрик); самореалізація в акмеологічному ракурсі (Г. Данилова, А. Деркач, Н. Кузьміна, Л. Рибалко); самореалізація у форматі творчої діяльності вчителя (Л. Кекух, О. Куцевол, П. Кравчук, О. Кривильова, С. Сисоєва).

Аналіз наукових напрацювань свідчить, що педагогічна творчість, педагогічна майстерність виступають зовнішніми проявами творчої самореалізації вчителя, тоді як сутність творчої самореалізації –

індивідуальність педагога. Ця найвища характеристика професійної творчості вчителя виявляється через його суб'єктну позицію і передбачає втілення в професійній діяльності особливого особистісного смислу, що разом із власними цілями, інтересами й мотивом надає діяльності педагога спрямованості й значимості та спонукає його до найповнішого виявлення своїх здібностей. Смысл і призначення професійної діяльності майбутнього освітянина ми розглядаємо в спектрі розвитку учня. Майбутнього вчителя, орієнтованого на творчу самореалізацію в професійній діяльності, вирізняє не прагнення реалізувати себе через учня, адаптуючись до зовнішніх і внутрішніх можливостей, а бажання сприяти реалізації інтелектуального й особистісного потенціалу школяра, постійно працюючи над власним самовдосконаленням. Рушійною силою творчої самореалізації майбутнього вчителя в професійній діяльності вважаємо суперечність між усвідомленим студентом власним професійним призначенням і реальними можливостями його здійснення.

У контексті дослідження *творчу самореалізацію майбутнього вчителя в професійній діяльності* визначаємо як усвідомлене, цілеспрямоване, максимально повне виявлення ним професійно-індивідуальних можливостей у творчому педагогічному процесі з метою саморозвитку учнів.

Узагальнюючи різні підходи до трактування ключових для нашого дослідження понять “готовність”, “готовність до професійної діяльності” та “готовність до творчої діяльності”, інтерпретуємо *готовність майбутнього вчителя до творчої самореалізації в професійній діяльності* як професійну якість, що відображає здатність учителя ініціативно та творчо з внутрішньою настановою на максимально повне виявлення своєї індивідуальності створювати в педагогічному процесі умови для саморозвитку учнів. Структуру готовності майбутнього учителя до творчої самореалізації в професійній діяльності розкрито нами через мотиваційно-вольовий, когнітивний та операційно-діяльнісний компоненти. Встановлено критерії, однойменні компонентам, та показники досліджуваної готовності, а саме:

- мотиваційно-вольовий критерій готовності, що виявляється в мотивації досягнення успіху; особистісних домаганнях у професійній діяльності; інтересі до педагогічної діяльності; особистісній значущості творчої діяльності; рівні вольової регуляції;

- когнітивний критерій готовності, показниками якого є комплекс психолого-педагогічних знань студентів про умови та засоби виявлення вчителем творчої самореалізації в професійній діяльності та комплекс їх уявлень про Я-професійне;

- операційно-діяльнісний критерій готовності, що має такі показники: продуктивна стратегія цілепокладання студентів; рефлексивні вміння; вміння творчо вдосконалювати зміст предмета; індивідуальний стиль викладання майбутніх фахівців.

Урахування сукупності визначених критеріїв і показників мотиваційно-вольового, когнітивного та операційно-діялісного компонентів дало можливість визначити рівні сформованості готовності майбутніх учителів до

творчої самореалізації в професійній діяльності: низький, середній та високий. Кожний з рівнів має діагностичні характеристики, необхідні для визначення стану підготовки студентів до творчої самореалізації в професійній діяльності, де ураховано спеціальність майбутніх педагогів – учителі іноземних мов. Для *низького рівня* властиві такі ознаки:

- студенти виявляють слабкий інтерес до педагогічної діяльності, мають низький рівень мотиву досягнення й вольової регуляції; їхні особистісні домагання пов'язані з прагматичними цілями і не передбачають професійного розвитку; майбутні вчителі не володіють інформацією з приводу сутності психолого-педагогічних понять, пов'язаних із творчою самореалізацією; мають обмежені уявлення про Я-професійне та ті, котрі показують, що майбутні фахівці не асоціюють себе з професією вчителя; уникають цілепокладання в професійній діяльності; рефлексивні вміння є обмеженими (рефлексія спрямовується лише на зовнішні чинники професійної діяльності); уміння творчо вдосконалювати зміст предмета є не достатньо розвиненим (характерна орієнтація на заданий стандарт); індивідуальний стиль викладання формується стихійно через пристосування до професійних умов.

Середній рівень готовності майбутнього вчителя до творчої самореалізації в професійній діяльності виявляється в такому: студенти виявляють певний інтерес до педагогічної діяльності, проте не вважають творчість важливою функцією педагогічної діяльності; майбутнім фахівцям притаманний достатній рівень мотиву досягнення та вольової регуляції; але їхні особистісні домагання в професійній діяльності спрямовуються лише на знання з спеціально-предметної дисципліни, при цьому нехтується значення психолого-педагогічних дисциплін; студенти мають побіжні знання про механізми творчої самореалізації; володіють певними уявленнями про власні риси характеру; цілепокладання здійснюють у термінах мовних завдань; педагогічна рефлексія майбутніх учителів переважно акцентується на предметі викладання; вміння творчо вдосконалювати зміст предмета потребують вдосконалення (пропонуються творчі види завдань, але вони не завжди відповідають рівню підготовки учнів, у плануванні уроку опускаються необхідні ланки); для індивідуального стилю притаманне уміння комбінувати, модифікувати методичні прийоми на основі зразка.

Високий рівень готовності майбутніх учителів до творчої самореалізації в професійній діяльності характеризується тим, що: студенти виявляють глибоку зацікавленість педагогічною діяльністю; їм властивий високий рівень мотиву досягнення та вольової регуляції, особистісні домагання студентів спрямовані на власний професійний розвиток як майбутніх учителів; студенти володіють глибокими знаннями щодо виявлення творчої самореалізації в професійній діяльності, усвідомлюють власні особистісно-професійні вміння й виявляють прагнення їх вдосконалювати; цілепокладання здійснюється в термінах умінь; рефлексивні вміння охоплюють весь спектр педагогічної взаємодії; уміння творчо вдосконалювати зміст предмета є розвиненим (побудова уроку є методично грамотною із залученням творчих видів завдань відповідно до рівня

підготовки школярів); індивідуальний стиль вирізняється оригінальним розв'язанням методичних завдань, урахуванням можливостей своїх і учнів.

З метою виявлення стану підготовки майбутніх учителів до творчої самореалізації в професійній діяльності було проведено констатувальний етап експерименту. Для цього використано комплекс діагностичних методів дослідження зазначеної готовності: тести, методи експертної оцінки, самооцінки, завершення речень, спеціально розроблені професійно-методичні завдання.

Результати констатувального експерименту виявили, що від кількості респондентів (258) на низькому рівні сформованості готовності до творчої самореалізації в професійній діяльності знаходилось 36,9%, на середньому – 47,0 %, на високому – 16,1%.

Причини зазначеного вбачаємо у відсутності орієнтації в системі професійної освіти на формування особистісно-смислової сфери майбутніх фахівців, їхніх рефлексивних і суб'єктних умінь; домінуванні інформативного навчання, спрямованого переважно на інтелектуальний розвиток студентів; недостатній реалізації інтегративного підходу в підготовці майбутніх учителів; відсутності єдиної, цілеспрямованої організаційно-педагогічної системи підготовки майбутніх учителів до творчої самореалізації в професійній діяльності.

У другому розділі **“Педагогічні умови та модель підготовки майбутнього вчителя до творчої самореалізації в професійній діяльності”** визначено та обґрунтовано педагогічні умови готовності майбутнього вчителя до творчої самореалізації в професійній діяльності; розроблено модель формування досліджуваної готовності.

На основі теоретичних положень про сутність творчої самореалізації, особливостей її виявлення в професійній діяльності та аналізу результатів констатувального етапу експерименту обґрунтовано такі педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя до творчої самореалізації в професійній діяльності:

- формування професійних знань майбутніх учителів на основі інтеграції змісту психолого-педагогічних і спеціально-предметних дисциплін;
- організаційно-методичне забезпечення рефлексивного ставлення студентів до професійної діяльності;
- становлення суб'єктної позиції майбутніх учителів у процесі підготовки до професійної діяльності.

Визначення структурно-компонентного складу готовності майбутніх освітян до творчої самореалізації в професійній діяльності, вивчення рівнів сформованості досліджуваної готовності та виокремлення педагогічних умов ефективності цього процесу дозволили розробити модель формування готовності майбутнього вчителя до творчої самореалізації в професійній діяльності (рис. 1).

Розроблена модель включає такі взаємопов'язані складові частини: мета;

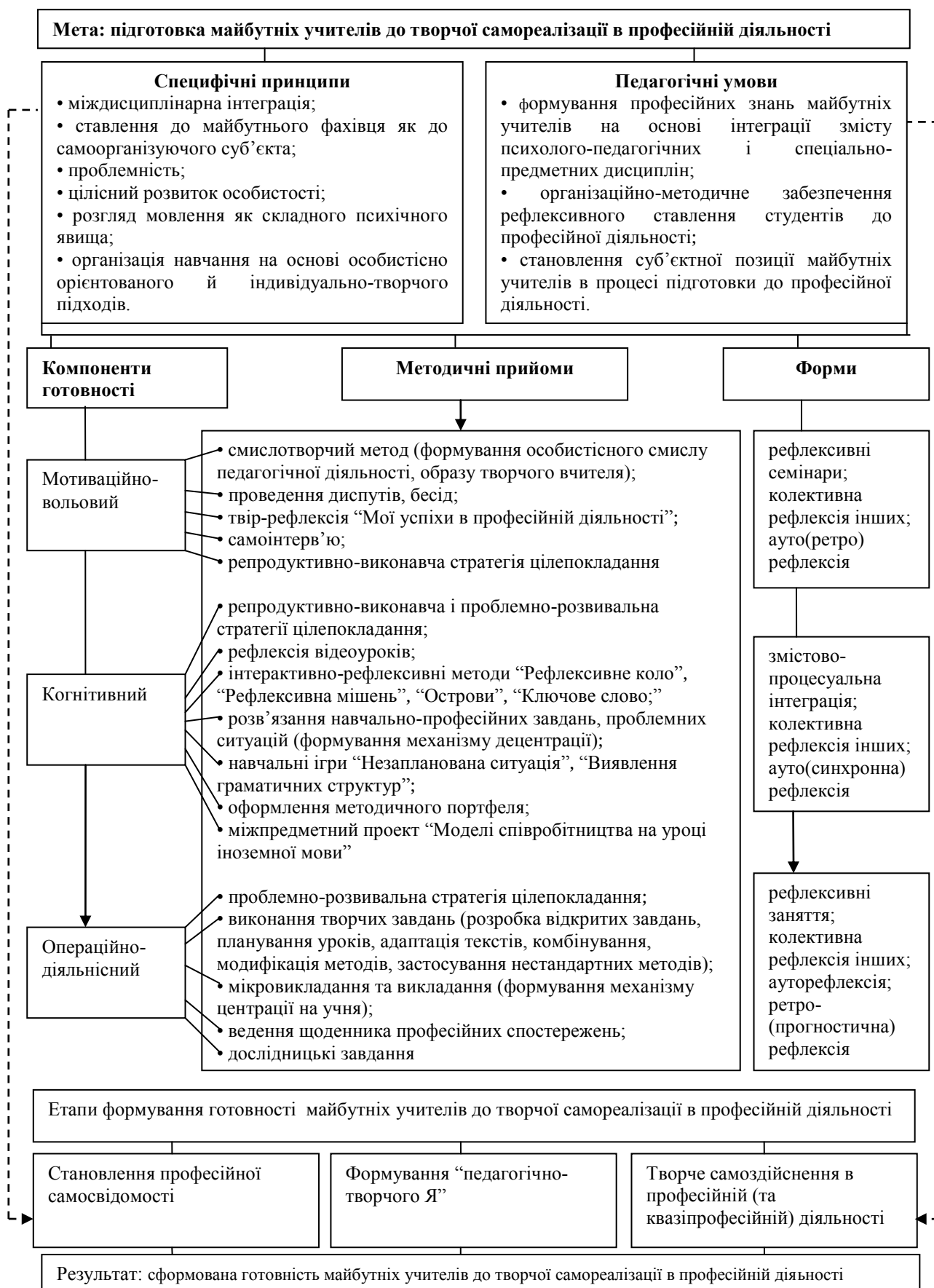

Рис.1. Модель формування готовності майбутніх учителів до творчої самореалізації в професійній діяльності

специфічні принципи; педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів до творчої самореалізації в професійній діяльності; компоненти досліджуваної готовності (мотиваційно-вольовий, когнітивний, операційно-діяльнісний) і відповідні для їх формування методичні прийоми та організаційні форми; етапи (становлення професійної самосвідомості; формування “педагогічно-творчого Я”; творче самоздійснення в професійній (та квазіпрофесійній) діяльності) і результат експериментальної роботи. Загальна концепція розробленої моделі має своїм підґрунтям діяльнісний, системний, індивідуально-творчий та особистісно-орієнтований підходи. Головною ознакою процесу формування готовності майбутніх учителів до творчої самореалізації в професійній діяльності є рефлексивно-творча стратегія побудови системи роботи, яка передбачає не просто засвоєння майбутніми вчителями знань, а осмислення всього, що відбувається під час навчання та професійної діяльності. Наступність етапів і завдань формувальної роботи зумовлена закономірностями розвитку самосвідомості (від пізнання й оцінювання інших до самопізнання й самооцінювання, і тоді – до усвідомлення необхідності саморозвитку); принципом необхідності розвитку навичок й умінь шляхом від простого до складного (від орієнтації на зразок у процесі формування в студентів досвіду творчої діяльності до поступового збільшення питомої ваги власної ініціативи, індивідуальності й перетворення майбутніх учителів на суб’єктів творчості; від використання репродуктивно-виконавчої стратегії цілепокладання до проблемно-розвивальної стратегії з поступовим збільшенням міри активності й самостійності студентів та перетворення їх на авторів власної професійної (навчальної) діяльності.

Вагому роль у формуванні готовності майбутніх педагогів до творчої самореалізації в професійній діяльності відіграє авторський спецсеминар “Формування готовності майбутніх учителів іноземної мови до творчої професійної самореалізації”, розроблений на основі інтеграції змісту психолого-педагогічних (психологія, педагогіка, шкільний курс методики викладання іноземних мов у загальноосвітній школі) й спеціально-предметних дисциплін (фонетика, граматики, практика англійської мови). Системотворчим чинником інтеграції є знання студентів про забезпечення в навчальному процесі індивідуального підходу, що передбачає урахування як індивідуальних особливостей учнів, так і індивідуального стилю вчителя. Вибір змісту навчання передбачає використання таких критеріїв: професійне спрямування інтегрованих знань студентів; структурування навчального матеріалу з орієнтацією на формування творчої індивідуальності майбутнього вчителя. Іноземна мова в межах формувального процесу використовується як засіб спілкування й предмет рефлексії в процесі розв’язання навчально-професійних завдань. Особливістю формувальної роботи є застосування змістово-процесуальної інтеграції, за якої зміст навчального матеріалу (особистісно орієнтовані принципи, особливості індивідуального підходу) подається за допомогою методів, що відповідають його сутності.

У третьому розділі **“Дослідно-експериментальна робота з підготовки майбутнього вчителя до творчої самореалізації в професійній діяльності”** описано методику підготовки майбутнього вчителя до творчої самореалізації в професійній діяльності та здійснено аналіз її результатів.

Визначення мети і завдань експериментального дослідження дозволило розробити й апробувати методику підготовки майбутнього вчителя до творчої самореалізації в професійній діяльності. Вона реалізовувалась поетапно. Так, метою *першого етапу* (становлення професійної свідомості) стала організація впливу на мотиваційно-вольову та когнітивну сфери студентів. Змістову лінію складала робота, спрямована на формування в майбутніх учителів особистісного смислу професійної діяльності, комплексу уявлень про Я-професійне та образу творчого вчителя, відновлення інтересу до педагогічної діяльності й орієнтації на саморозвиток, актуалізацію потреб досягнення успіху. Механізмами реалізації зазначеного стали смислотворчий метод із використанням фрагментів художнього фільму професійної тематики, диспути, бесіди, твір-рефлексія “Мої успіхи в професійній діяльності”, самоінтерв’ю, репродуктивно-виконавча стратегія цілепокладання.

Другий етап дослідження (формування “педагогічно-творчого Я”), що був спрямований на формування когнітивного та операційно-діяльнісного компонентів досліджуваної готовності, характеризувався формуванням у студентів комплексу знань про умови та засоби виявлення вчителем творчої самореалізації в професійній діяльності, розвитком рефлексивних, самоорганізаційних, цілепокладальних умінь. Змістовий блок забезпечувався застосуванням різноманітних видів роботи: рефлексія відеоуроків, розв’язання навчально-професійних завдань і вирішення проблемних ситуацій, оформлення “Методичного портфеля”. До методичних прийомів, використаних на цьому етапі, належать інтерактивно-рефлексивні методи “Рефлексивне коло”, “Рефлексивна мішень”, “Ключове слово” та інші, застосування механізму децентрації (виведення студентів у рефлексивну позицію стосовно професійної діяльності та себе як суб’єкта), навчальні ігри, міжпредметний проект “Моделі співробітництва на уроці іноземної мови”, репродуктивно-виконавча й проблемно-розвивальна стратегії цілепокладання.

Третій етап (творче самоздійснення в професійній (та квазіпрофесійній) діяльності) спрямовувався на формування операційно-діяльнісного компонента досліджуваної готовності майбутніх учителів. Завданнями цього етапу стали такі: оволодіння студентами досвідом творчої діяльності, набуття ними рефлексивних, цілепокладальних умінь, креативності, формування індивідуального стилю викладання. Це уможливлювалось проблемно-розвивальною стратегією цілепокладання, виконанням творчих завдань (плануванням уроків, адаптацією текстів, розробкою відкритих завдань, модифікацією, комбінуванням навчальних методів, застосуванням нестандартних методів тощо), організацією рефлексивних занять із мікровикладанням, проведенням уроків на педагогічній практиці з

рефлексивною концентрацією на учнях, веденням щоденника професійних спостережень, розв'язанням дослідницьких завдань.

Метою аналізу дослідно-експериментальної роботи було виявлення ефективності впровадження визначених педагогічних умов для підготовки майбутніх учителів до творчої самореалізації в професійній діяльності. Дослідження результатів упровадження в навчально-виховний процес розроблених педагогічних умов здійснювалось методом констатуючих зрізів на початку та наприкінці формульованого експерименту. Порівняльний аналіз рівнів розвитку структурних компонентів готовності до творчої самореалізації у професійній діяльності здійснювався шляхом використання математичних методів обчислювання одержаних експериментальних даних та комп'ютерної графіки.

Порівняльні дані рівнів сформованості готовності студентів до творчої самореалізації в професійній діяльності на початку та наприкінці експерименту подані у таблиці.

Таблиця

Динаміка готовності до творчої самореалізації в професійній діяльності студентів контрольних та експериментальних груп, %

Рівні	Експериментальна група (n = 49)		Контрольна група (n = 51)	
	на початку експерименту	наприкінці експерименту	на початку експерименту	наприкінці експерименту
Низький	33,33	19,61	36,73	32,65
Середній	49,02	52,94	46,94	48,98
Високий	17,65	27,45	16,33	18,37

Аналіз даних, одержаних в експериментальних групах, свідчить, що зменшилась кількість студентів із низьким рівнем готовності до творчої самореалізації в професійній діяльності. Якщо на початку експерименту їх було 33,33%, то після проведення формульованого експерименту їх стало 19,61%. На середньому та високому рівнях сформованості зазначеної готовності відбулося зростання кількості студентів відповідно з 49,02% до 52, 94% та з 17,65% до 27,45%. Ці факти свідчать про те, що у майбутніх вчителів експериментальних груп відбулися позитивні зміни у сформованості готовності до творчої самореалізації в професійній діяльності на всіх рівнях. На противагу цьому, в контрольних групах зафіксовано незначні зміни: наприкінці експерименту кількість студентів із низьким рівнем розвитку готовності до творчої самореалізації в професійній діяльності зменшилась на 4,08%, із середнім рівнем – збільшилась з 46,94% до 48,92%, а прояв високого рівня відобразився у зрості лише на 2,04%. Отже, одержані результати проведеного нами дослідження підтвердили ефективність впровадження запропонованої етапної методики та педагогічних умов. Відбулися позитивні зміни в готовності майбутніх учителів до творчої самореалізації в професійній діяльності.

Проведене дослідження підтвердило основні положення висунутої гіпотези та дозволило сформулювати такі **висновки**:

1. Підготовка майбутніх учителів до творчої самореалізації в професійній діяльності обумовлена визнанням розвитку індивідуальності як домінант нової гуманістичної парадигми освіти, необхідністю орієнтації майбутнього вчителя на неперервний саморозвиток, виявлення творчих можливостей з метою успішної професійної діяльності. Сутність поняття “творча самореалізація майбутнього вчителя в професійній діяльності” полягає в усвідомленому, цілеспрямованому, максимально повному виявленні ним професійно-індивідуальних можливостей у творчому педагогічному процесі з метою саморозвитку учнів.

2. Готовність майбутнього вчителя до творчої самореалізації в професійній діяльності є професійною якістю вчителя, що відображає його здатність ініціативно та творчо з внутрішньою настановою на максимально повне виявлення своєї індивідуальності створювати в педагогічному процесі умови для саморозвитку учнів.

Структура готовності майбутнього вчителя до творчої самореалізації в професійній діяльності містить такі компоненти: мотиваційно-вольовий (показники – мотивація досягнення успіху, особистісні домагання в професійній діяльності, інтерес до педагогічної діяльності, особистісна значущість творчої діяльності та рівень вольової регуляції); когнітивний (показники – комплекс психолого-педагогічних знань студентів про умови й засоби виявлення вчителем творчої самореалізації в професійній діяльності та комплекс їх уявлень про Я-професійне); операційно-діяльнісний (показники – продуктивна стратегія цілепокладання, рефлексивні вміння, індивідуальний стиль викладання та вміння творчо вдосконалювати зміст предмета).

Готовність майбутнього вчителя до творчої самореалізації може бути сформована на одному з трьох рівнів: низькому, середньому чи високому.

3. Ефективна підготовка майбутнього вчителя до творчої самореалізації можлива за таких педагогічних умов: формування професійних знань майбутніх учителів на основі інтеграції змісту психолого-педагогічних і спеціально-предметних дисциплін; організаційно-методичне забезпечення рефлексивного ставлення студентів до професійної діяльності; становлення суб'єктної позиції майбутнього вчителя в процесі підготовки до професійної діяльності. Зазначені педагогічні умови діють у навчальному процесі в комплексі й впливають на формування всіх компонентів досліджуваної готовності.

Модель формування готовності майбутніх учителів до творчої самореалізації в професійній діяльності відображає структурно-функціональну взаємодію мети, специфічних принципів, педагогічних умов процесу підготовки, компонентів досліджуваної готовності й відповідних для їх формування методичних прийомів та організаційних форм, етапів і результату експериментальної роботи. Загальна концепція розробленої моделі має своїм підґрунтям діяльнісний, системний, індивідуально-творчий та особистісно орієнтований підходи.

4. Методика підготовки студентів експериментальних груп до творчої самореалізації в професійній діяльності базується на технологіях творення

рефлексивно-творчого, професійно орієнтованого довкілля. Її ознакою є змістово-процесуальна інтеграція, за якої зміст навчального матеріалу (особистісно орієнтовані принципи, особливості індивідуального підходу) подаються за допомогою методів, що відповідають його сутності.

Дослідно-експериментальне дослідження здійснюється в три етапи: становлення професійної самосвідомості, формування “педагогічно-творчого Я”, творче самоздійснення в професійній (та квазіпрофесійній) діяльності. До основних механізмів методики першого етапу належать такі: апеляція до особистого досвіду студентів, смислотворення, формування комплексу уявлень про Я-професійне та образу творчого вчителя, орієнтація на саморозвиток та успіх у професійній діяльності. Головний акцент методики другого етапу – на застосуванні механізму децентрації (виведення студентів у рефлексивну позицію по відношенню до професійної діяльності та себе як суб’єкта), розвитку самоорганізаційних, цілепокладальних і рефлексивних умінь. Третій етап передбачає формування досвіду творчої діяльності, індивідуального стилю викладання, застосування мікрОВикладання та проведення уроків на педагогічній практиці з рефлексивною централізацією на учнях.

Реалізації зазначеного сприяють такі засоби: колективна/індивідуальна, усна/письмова рефлексія фрагментів художнього фільму професійної тематики, відеозаписів уроків, міні-уроків студентів і власної педагогічної діяльності, розв’язання творчих і проблемних навчально-професійних завдань, оформлення “Методичного портфеля”, ведення щоденника професійних спостережень.

Результати формувального експерименту свідчать, що на низькому рівні готовності в контрольних групах знаходиться 32,65% студентів, в той час як в експериментальних – 19,61%. Відсоток студентів із середнім рівнем готовності в експериментальних групах більший, ніж у контрольних групах: 52,94% проти 48,98%. Різниця також наявна і в показниках високого рівня готовності контрольних та експериментальних груп – 9,08%. Отже, рівень готовності майбутніх учителів до творчої самореалізації в професійній діяльності в експериментальних групах вищий, ніж у контрольних.

Проведене дослідження з упровадження розроблених педагогічних умов, експериментальної методики та аналіз одержаних даних за визначеними критеріями свідчать про зростання всіх основних показників готовності майбутніх учителів до творчої самореалізації в професійній діяльності в умовах освітнього процесу вищого педагогічного навчального закладу, що є підставою вважати завдання дослідження виконаними, а мету дослідження досягнутою.

Виконане дослідження не претендує на вичерпне розкриття проблеми. Питання готовності майбутнього вчителя до творчої самореалізації в професійній діяльності потребує подальшого ретельного вивчення з метою дослідження творчої самореалізації студентів у навчальному середовищі; створення комплексної програми підготовки майбутніх учителів до творчої самореалізації в професійній діяльності, яка охоплює весь період навчання у вищому навчальному закладі; розробки інноваційних методів, засобів і

прийомів, які сприяють творчій самореалізації студентів і викладачів у межах ВНЗ.

Основні положення дисертації викладені в таких публікаціях автора:
Статті у наукових фахових виданнях

1. Лісниченко А. П. Сутність і зміст поняття “творча самореалізація особистості”/ А. П. Лісниченко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія : зб. наук. праць. – Вінниця, 2006.– № 17. – С. 176-179.

2. Лісниченко А. П. Творча самореалізація як ознака інноваційної діяльності / А. П. Лісниченко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми // зб. наук. пр. – Випуск 12. – Київ-Вінниця, 2006. – С. 345-348.

3. Лісниченко А. П. Деякі підходи до визначення критеріїв і рівнів готовності майбутнього вчителя до творчої самореалізації в професійній діяльності / А. П. Лісниченко // Актуальні проблеми педагогіки: методологія, теорія і практика : збірник наук. праць. Випуск 3. Частина 1. – Горлівка: Видавництво ГДПІМ, 2006. – С. 176-183.

4. Лісниченко А. Мотиваційно-вольовий компонент як складова готовності майбутнього вчителя до творчої самореалізації /А. Лісниченко // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка : зб. наук. праць. – Тернопіль, 2007. – № 9. – С. 88-92.

5. Лісниченко А. П. Організація рефлексивної діяльності в навчально-виховному процесі як умова підготовки майбутніх вчителів до творчої самореалізації в професійній діяльності / А. П. Лісниченко// Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики : збірник наукових праць. – Вип. 6 (16). – К. : НПУ, 2007. – С. 121-126.

6. Лісниченко А. П. Формування суб'єктності майбутнього вчителя як одна із педагогічних умов його підготовки до творчої самореалізації в професійній діяльності /А. П. Лісниченко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія. – Випуск 22. – Вінниця : ПП “Едельвейс і К”, 2008. – С. 226-230.

7. Лісниченко А. П. Цілепокладання як фактор ініціювання самоорганізації майбутніх учителів у навчальній діяльності / А. П. Лісниченко // Наука і освіта. Науково-практичний журнал Південного наукового Центру АПН України – № 1-2 (січень-квітень). – 2008. – С. 61-64.

8. Лісниченко А. П. Інтеграція методико-психолого-педагогічних і предметних знань у процесі формування готовності майбутнього вчителя іноземної мови до творчої самореалізації в професійній діяльності / А. П. Лісниченко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики у

підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми. – Випуск 16. – Київ-Вінниця : ДОВ “Вінниця”, 2008. – С. 391-396.

9. Лісниченко А. П. Методика формування готовності майбутнього вчителя до творчої самореалізації в професійній діяльності / А. П. Лісниченко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія : зб. наук. праць. Випуск 25. – Вінниця : ТОВ “Планер”, 2008.– С. 205-211.

10. Лісниченко А. П. Шляхи формування рефлексивних умінь майбутніх учителів у контексті їх підготовки до творчої самореалізації в професійній діяльності / А. П. Лісниченко // Теорія і практика підготовки майбутніх учителів до педагогічної дії : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 20-21 травня, м. Житомир. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. – С. 140-143.

Матеріали науково-практичних конференцій

11. Лісниченко А. П. Про шляхи підготовки майбутніх учителів до творчої самореалізації в професійній діяльності / А. П. Лісниченко // Лінгво-методичні аспекти вивчення іноземної мови у навчальних закладах : зб. матеріалів Всеукраїнської науково-методичної конференції. – Вінниця, 2007. – С. 141-143.

12. Лісниченко А. П. Суб’єктний підхід до підготовки майбутнього вчителя до творчої самореалізації в професійній діяльності / А. П. Лісниченко // Іноземні мови у вищому навчальному закладі: теоретичні засади та прикладні аспекти : зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Вінниця, 2008. – С. 38-39.

13. Лісниченко А. П. Використання рефлексії у навчальному процесі у вищих навчальних закладах / А. П. Лісниченко // Україна – Мова – Світ : актуальні проблеми лінгвістики та лінгводидактики : зб. матеріалів конференції. Львів : ПП “Марусич”, 2008. – С. 110-112.

14. Лісниченко А. П. Щоденник професійних спостережень та самоаналізу студента-практиканта як спосіб підготовки майбутнього вчителя іноземних мов до творчої самореалізації в професійній діяльності / А. П. Лісниченко // Іноземні мови у вищому навчальному закладі: теоретичні засади та прикладні аспекти : зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Вінниця, 2009. – С. 67-69.

15. Лісниченко А. П. Професійна орієнтація на заняттях з практики англійської мови у педагогічному вузі / А. П. Лісниченко // Іноземні мови у вищому навчальному закладі: теоретичні засади та прикладні аспекти : зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Вінниця, 2010. – С. 79-81.

16. Лісниченко А. П. Рефлексивне заняття як засіб формування у майбутніх фахівців педагогічної рефлексії / А. П. Лісниченко // Іноземні мови у вищому навчальному закладі: теоретичні засади та прикладні аспекти : зб.

матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Вінниця, 2011. – С. 69-70.

Інші матеріали

17. Лісниченко А. П. Методичні рекомендації для викладачів вищих педагогічних закладів щодо формування готовності майбутнього вчителя до творчої самореалізації в професійній діяльності / А. П.Лісниченко. – Вінниця, 2008. – 63 с.

18. Програма спецсемінару “Формування готовності майбутніх учителів іноземної мови до творчо-професійної самореалізації” для студентів 4 курсу напряму підготовки 6.020303 “Філологія. Мова та література (англійська)” / Укладена А. Лісниченко / Інститут іноземних мов ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 2010. – 32 с.

Анотації

Лісниченко А. П. Підготовка майбутнього вчителя до творчої самореалізації в професійній діяльності. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, 2011.

Дисертація присвячена проблемі підготовки майбутнього вчителя до творчої самореалізації в професійній діяльності. З’ясовано сутність понять “творча самореалізація майбутнього вчителя” та “готовність майбутнього вчителя до творчої самореалізації в професійній діяльності”. Визначено структуру готовності майбутнього вчителя до творчої самореалізації в професійній діяльності, яка включає мотиваційно-вольовий, когнітивний та операційно-діяльнісний компоненти; критерії, показники та три рівні (низький, середній та високий). Теоретично обґрунтовано доцільність застосування для підготовки майбутніх учителів до творчої самореалізації в професійній діяльності таких педагогічних умов: формування професійних знань майбутніх учителів на основі інтеграції змісту психолого-педагогічних та спеціально-предметних дисциплін; організаційно-методичне забезпечення рефлексивного ставлення студентів до професійної діяльності; становлення суб’єктної позиції майбутніх учителів у процесі підготовки до професійної діяльності. Розроблено й експериментально перевірено авторську методику підготовки майбутнього вчителя до творчої самореалізації в професійній діяльності.

Ключові слова: творча самореалізація особистості, індивідуальність, педагогічна рефлексія, цілепокладання, суб’єктна позиція, педагогічна творчість.

Лесниченко А. П. Подготовка будущего учителя к творческой самореализации в профессиональной деятельности. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального

образования. – Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского, 2011.

В диссертации изучается проблема подготовки будущего учителя к творческой самореализации в профессиональной деятельности. Теоретический анализ философской, психологической и педагогической литературы в контексте исследуемой проблемы дал нам возможность определить творческую самореализацию будущего учителя в профессиональной деятельности как осознанное, целенаправленное, максимально полное выявление учителем своих профессионально-индивидуальных возможностей в творческом педагогическом процессе с целью саморазвития учеников. Движущей силой указанного процесса нами рассматривается противоречие между осознанным учителем своим профессиональным призванием, которое воспринимается им как личностный смысл профессиональной деятельности, и наличием реальных возможностей его воплощения. Педагогическое творчество, педагогическое мастерство выступают внешним проявлением творческой самореализации учителя, в то время как его сущность связана с индивидуальностью педагога. Результаты теоретического обобщения разрешили нам интерпретировать готовность будущего учителя к творческой самореализации в профессиональной деятельности как профессиональное качество педагога, отображающее его возможность инициативно и творчески с внутренней установкой на выявление своей индивидуальности создавать в учебном процессе условия для саморазвития учеников. Обоснована структура готовности будущего учителя к творческой самореализации в профессиональной деятельности, которая состоит из мотивационно-волевого, когнитивного и операционно-деятельностного компонентов; критериев, показателей и трех уровней (низкого, среднего и высшего). Проведенная педагогическая оценка готовности студентов к творческой самореализации в профессиональной деятельности в процессе констатирующего эксперимента продемонстрировала проблематичное состояние исследуемой подготовки в практике высшей педагогической школы, недостаточную теоретическую и практическую разработку выделенной проблемы.

Теоретически обоснованы педагогические условия подготовки студентов к творческой самореализации в профессиональной деятельности (формирование профессиональных знаний будущих учителей на основании интеграции содержания психолого-педагогических и специально-предметных дисциплин; организационно-методическое обеспечение рефлексивного отношения студентов к профессиональной деятельности; становление субъектной позиции будущих педагогов в процессе подготовки к профессиональной деятельности).

Создана модель формирования готовности будущих учителей к творческой самореализации в профессиональной деятельности, которая освещает формы и методы целенаправленной работы по формированию компонентов исследуемой готовности с разной мерой развития того или иного

компонента на каждом этапе и единым, взаимосвязанным действием педагогических условий.

Разработана и экспериментально апробирована авторская методика формирования готовности студентов к творческой самореализации в профессиональной деятельности, предполагающая этапную организацию обучения (становление профессионального самосознания; формирование “педагогическо-творческого Я”; творческое самовыявление в профессиональной (и квазипрофессиональной) деятельности).

Анализ результатов экспериментального исследования, проведенный с использованием методов математической статистики, выявил позитивные изменения в уровнях сформировавшейся готовности студентов экспериментальных групп к творческой самореализации в профессиональной деятельности и подтвердил выдвинутую нами гипотезу.

Ключевые слова: творческая самореализация личности, индивидуальность, целеполагание, педагогическая рефлексия, субъектная позиция, педагогическое творчество.

Lisnychenko A. P. Readiness formation of the future teacher for creative self-realization in professional work.— Manuscript.

The dissertation for obtaining a scientific degree of the candidate of Pedagogical Sciences on specialty 13.00.04 – Theory and Methodic of professional education. Vinnytsya State Pedagogical University after Mykhailo Kotsiubynsky, 2011.

It is theoretically and practically proved in the dissertation that readiness formation of the future teacher for creative self-realization in professional work will be effective if in the educational process of Pedagogical University such pedagogical conditions are considered: professional knowledge formation on the ground of students' knowledge integration in Psychology, Pedagogic and in the subject they are specialized in; providing students' reflective attitude to professional work; fostering future teachers' subject position in the process of their preparation for professional work. In the dissertation the structure of the future teacher's readiness for creative self-realization in professional work is worked out: motivating, cognitive, practical components; the criteria of these components are defined; the methodic of future teacher's readiness formation for creative self-realization in professional work is described.

The effectiveness of the scientific research was determined in the process of pedagogical experiment, the essence of which was in examination of proposed stage-to-stage methods directed at the formation of the future teacher's readiness for creative self-realization in professional work.

Key-words: creative self-realization of a person, individuality, pedagogical reflection, purpose-setting, pedagogical creative work.

Підписано до друку 05.09.2011 р. Формат 29.7x42x $\frac{1}{4}$
Наклад 100 прим. Зам № 2011-143.

Віддруковано в комп'ютерному інформаційно-видавничому центрі
Вінницького національного технічного університету
м. Вінниця, Хмельницьке шосе, 95. Тел.: 59-81-59